

Ա. ԳՐԱԿԱՆ

ՅԵՇԱՆՈՍԱՅ ԱՌԱՔԵՎԼԸ

Արցունքով բաժնուեցաւ Պօղոսը ներիացիներէն, որոնք այնքան ազնիւ եղած էին իր նկատմամբ, խնդրելով բոլորէն որ չուշացնէին իրեն դրկելու Տիմոթէոսն ու Պուկասը, իսկ նեքը ճամբարայ ելաւ գէպի Աթէնք: Հակառակ իր առաքելական անդրդուելի կամքին, արուեստագէտի մը պէս գիտէր Պէցուիլ միշտ անսոտոյ դողով, երբ նոր գործի մը ձեռք երկարէր:

— Ազօթեցէք ինձի համար, կ'ըսէր զինքը ճամբու զնող բարեկամներուն, որ Ասուած օրհնէ մը զործը: Ազօթեցէք որ ցանուած սերմերը հոմերուն եւ վայրի թոշուներուն կիր ջրլան, Հոկեցէք դալար ընծիւղներուն, ձեր աշքի բիրին պէս, որովհետեւ անոնց հետ պիտի ամի յոյսը Խորայէլին եւ հաւատըք մարդկութեանք:

Եղային ճամբորդութիւնը Պօղոսի յողնած ջրզերուն համար աւելի քան կազդուրիչ էր: Օրեր յետոյ կը հասնէր Աթէնք: Հետուէն կը նշարուէին Ռդիմպոսի եւ Փիտոնի լեռները, աւելի անդին կը փոռուի Մարաթոնի գաշտը: Արեւը նեգական ծովին մրայ բոցատարը ոսկի էր կարծես, որ ծործորագին կը կայծկլտար եւ շիթ առ շիթ վար կ'իյնար նաւը վարող թեւճակներէն: Արեւմուտքէն Հօրիդոնը ծով էր ծիրանի, անոր սննդարշամ շողարձակումին մէջ կը փայտատակէց: Ալբապոլիսը եւ Աթենաս Պարլասի արձանը իր զին ու զարգով, սազաւարուով ու ոսկի նիզակով կը հալէր կարծես կրակին մէջ, բայտու համար գիտողին թէ ոյժն ու գեղեցիկութիւնը, ճարդկային սրաի այդ զոյտ ըլմանքները, անրաժան էին իրարմէ: Հեռուն, կապոյտ գոլորշներու շուք մը կը ծփար Աթէնքի ճերմակ առևե-

րուն եւ բազմաթիւ մեհեաններուն վերիւ: Պօղոս հիացիկ, չը կրնար զատել իր նայածքը Աթենաս Պալլասի փղոսկրակուռանդրիէն, մինչ Ակրոպոլիսի սպիտակափառ հնայաց շողը կը Աւացնէր աշքերը առաքեալին: Ցոյներէն ամէնէն շատ սիրուած աստուածուէին էր Աթենասը, սիրելի գուստը Զեւսի, ծնած իր իմաստութենէն:

Անշուշտ Պօղոսի տեսած նլազան վազուց կորանցուցած էր իր ֆառքը: Կորնթոսի կործանումէն յետոյ, վերածուեր էր Հռովմէական պարզ նահանգի մը, զրկուած իր այնքան սիրած ազատութենէն, կողոպաշտած եւ աղքատացած: Աթէնքն ու Կորնթոսը կը շարունակէին թէեւ իրենց գոյութիւնը, երկիրը սակայն թանգարանի մը տպաւորութիւն կը թողուր այցելուին վրայ: Հակոռակ այս իրողութեան, Աթէնքը կը շարունակէր մաս իրեւ արուեստի եւ մահոյթի իր ֆարոս մը բովանդակ կայսրութեանը մէջ: Առանց Աթէնքն անցնելու ոչ ոք կը բնար հազնիլ մտքի ազնուութեան պատմուածնը: Կիկերոնի, Հորասի, Ովիտիոսի եւ Վիրդիլիսի նման մտաւորականներ անկէ կը բաղէին իրենց ներշնչումը:

Պօղոս Պիրէոն նաւահանգիստէն բարձրացաւ եւ մտաւ քաղաքը: Սէֆիսի կամուրցէն անցնելէց վերջ յառաջացաւ Աթէնքի փողոցներէն եւ օթեւան գտաւ իր ազգակիցներէն մէկուն տունը, արհեստաւորներու եւ Հրեաներու փողոցին մէջ, նախօրոք Ղուկասին կողմէ իրեն եղած ցուցմունքն համաձայն: Ցամրորդ օրը առաջնորդութեամբ իր հրւիրընալին զացին Սինակուկ: Փողոցները նեղ էին եւ փօշով ծածկուած, թղենները կը բարձրանային ճերմակ պատերու գովնի վեր: Դուռներուն առջեւ կիսերը նստած

կը կարէին։ Գերի մը կարճ շապիկով գըստ
րոց կառաջնորդէր տղեկ մը, որ իր թեւին
տակ ունէր զրիչն ու տախտակը։ Օդը լից-
ուած էր ձիթսպոտողի, գնիկի եւ քացախի
հոտով։ Անօթի անցորդներ, գերիներ եւ պա-
րապորդներ, կարճ շապիկներով, Վե կիներ
պատուած վերաբուներով կեցած էին ա-
պուխտի խանութի մը առջև, նշէլով բոյը
խորված միսին, իրենց բերնեն ջուրը վագ-
ցնելով։

Մառուղիի մը վերջաւորութեան, ձիթա-
հանի մը հանդիպակաց կողմէ կը գենար Սի-
նակոկը, տուած՝ իր կռնակը փողոցի պա-
տին ժողովաստեղը, դոց էր, վերակացուն
Աթէնքէն զուրս Ակորայի մէջ մետաքսեհիշ-
նի խանութ ունէր: Պօղոս եւ իրեն ընկերա-
ցողը բաւական սպասեցին: Ֆինչեւ որ վերա-
կացուն եկաւ:

— Յանուան Ձեւսի, բարի եկած էք, ը-
սաւ Սինակովի պետը, որ կարճահասակ եւ
կոր փորով մարդ մըն էր: «Յանուան Ձեւսի»
կրկնեց ան, յաճախորդներու հետ իր խօ-
սելու եղանակն էր այս, յետոյ աւելցուց:
«Մենք ալ չենք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընենք
Երուսաղէմէն եկող այս պատգամաւորնե-
րուն հետ, որուք մեզի շոնչ առնելի չեն
տար: » Տակաւին երկու շարաթներ առաջ
պատգամաւորութիւն մը եկած էր հոյ քա-
հանայապետին կողմէ, անոնք իրենց հետ
տարին եօթանառունեօթ տրախմի, և անդա-
նակուած մեր փոքրիկ համայնքէն: Յետոյ
ամէն ամէիս այցելուներ, ուարիներ եւ քարո-
զիչներ անպակաս են: Լսէ ինդրիմ ո՞վ զըր-
կեց քեզի հոյ եւ ի՞նչ է ուզածդա:

ու Խնձի հաս զրկողը, ըստ Պօղոս, վերէն
վար չափելէ Կոք վերակացուին, Կարի, Հառ-
սակը առնելու համար ուժ որին և պա-
րուս եթ ի հարկին իմ արեւեստ ունիմ, եւ
պէտք չընդիմ, Ճեր ճիւթական օժանդակու-
թեանց մէջ անու ծառ է Տիւ Վանա Ը.

ପୁଅବିକାନ୍ତରେତେଥିଲୁ କେନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତମାର କେବଳ
ଏହାରେ ଯାଏଥିଲା ଉତ୍ସବରେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା
ପାଇନ୍ଦିଲା ମେହିକାବେଳିକିମ୍ବା ପାଇନ୍ଦିଲା ମେହିକାବେଳିକିମ୍ବା
ପାଇନ୍ଦିଲା ମେହିକାବେଳିକିମ୍ବା ପାଇନ୍ଦିଲା ମେହିକାବେଳିକିମ୍ବା

շաբաթ օրը կ'իմանանք թէ ի՞նչ ըսելու ե-
կած ես մեղի:

Շաբաթ օրը, Սինակողմէն մէջ, երբ օրվ
նաց գէրքերու ընթերցումը վերջացաւ, Գո-
զոս Հրաւիրուեցալ խօսելու և նկած եմ ձե-
պի բերելու բարեկ՝ լարը, որուն կ'սպասէր
Խորայէլը դարերով։ Մեսիան եկած է ար-
դէն, առանց ճանչուելու սակայն իրեննե-
րէն։ Ան եկաւ շարչարուելու եւ մեռնելու
խաչին, վրայ, զոհելու ինքվինքը մարդոց
մեղքերուն համար։ Յետոյ. յարութիւն պ-
ռաւ մեռներէն եւ չուռով պիտի վերա-
դառնայ դատելու աշխարհ։ Փրկութիւնը
մէր Մեսիայի նկատմամբ ունեցած հաւատ-
քին մէջ է։ Ան չէ եկած Հրեաներու համար
միայն, այլ ամբողջ մարդկութեան, աղա-
տելու աշխարհը շարի տիրապետութենէն եւ
մեղքերէն։

Պօղոս իր խօսած ատեն նշմարեց որ իր ունկնդիրներուն մեծ մասը կը քնանար, խեց մաշեալները իրարու հետ կը խօսէին: Եւ- տոյ բարձրահասակ եւ գմնեայ դէմքով մի- կը ոտքի ելաւ եւ դառնալով բոլորին, ըսաւ, բարձր ձայնով. «Զէ՞ք անդրադանար որ այս մարդը խարերալ մըն է; ապստամբ սըր- բազմ գիրքերուն դէմ», որ կ'ուզէ մոլոր- ցնել զմեզ: Մեսիան որու մասին կը խօսի, իր մուքին մէջն է միայն, առովցետեւ ան որ պիտի գայ, որուն կ'սպասէ Խօրայէլը, պի- տի գայ վերականգնելու Խօրայէլի թագա- մորութիւնը; «Եւ» աշխարհի բոլոր ժողով- գուրգները Երուսաղէմի մէջ պիտի ունենան իրենց ժայրաբաղաքը: Պատկաւոր արքաները պիտի ծնրադրեն. Խօրայէլի նոր թագաւորի աթոռին առիցեւ:

Պողոս թ զուր մէջբերումներ կ ընէի մարդ
զարէներէն եւ սաղմուններէն, թէ Մեսիան
պիտի ըլլար այր ցաւոց, մեր մեղքերուն
համար պիտի մեռնէր, ամենուա անօրէնուու-
թիւնները իր աւսերում առած: Թէ ոչխարի-
նան Մորթունեց պիտի ատրաւէր, «անմը-
ռնէնչ» կենածով. իր կորիշին, առջև, թէշպէն
հախածայնած, չէր Երայի մարգարէնու զջէ ք-
կարձար: Առաջնունները՝ որո՞ւ համար ի՞ն որ-
կ ըստ Օտարիթի թէ զայտ պիտի գամեն Խուրդ-
գիւտներին: Իրենք, մէջ ահան՝ առանին, ո թէ

պիտի ծակեն իր ձեռքերն ու ստքերը եւ
պատմուճանին վրայ վիճակ պիտի ձգեն :

— Մենակու եւ յարութիւն առնազ Մեսիան
ամանակառը չէր, այլ յաւիտենական : Ե-
կած չէր Ան մեզի բերելու մարմնոյ սնուն-
դը, այլ՝ Հոգովոյ : Անոնք որ չեն հաւատար
աշխարհի Փրկչին, կ'անջատեն ինքինքնին
ջջարիտ կեանքէն : Մեսիան աստուածային
ուրին է այս աշխարհի վրայ, անտեսանելի-
ի յոյսը, ստուգութիւնը աներեւոյթ իրե-
րու : Կենդանի թուող ողբալի մետեղներն են
որ կր մերժեն զինքը, անոնք որ կը քաշըր-
շեն երերի վրայ բեռու իրենց զեռ տաք եւ
չչող զիակներուն :

Սակայն Աթենացիները չնական եւ անտարրեր, կը հեղնէին զինքը, Հակոպակ իր անիւնները եւ խաղաղ կերպարանքին, Համովիչ ձայնին, որ կը բիշը սրտէ մը եւ կրնար սիրտերու դպիչիլ: Միսակոկը քառակուսի եւ մեծկակ սենեակ մըն էր, ճերմակ բռուած: Հոն էին քաղաքին վաճառականները, խառնութպանները, արհեստաւորները, ինչպիս նաև օտարականները: Պօղոս կը ճանչնար զիքինք իրենց կեցուածքէն եւ զգեստներէն: Առաջին կարգին վրայ կը կենային մեծատունները, ծածկուած նուրբ զգեստներով, փրուած ու վեհափառ, գուշ աշխարհէն ու Աստուծմէ:

Պազոս սակայն դիմրին տեղի տուողներէն չէր և առաջն անգամը չէր որ կը հանդիպէր նման վերաբերմունքի : Սալոնիկէի եւ Նկոնիսնի մէջ առելին տեսած էր, քանից նախատուած եւ խոշպանգուած : Ան Վրդովուած վերջացուց իր խօսքը : Ամրողջ ժողովարանը ուստք երած կը հւնամանէր ու կը թշնամանէր դիմքը :

Գիշերը, Պօլոս իր փոքրիկ հիւրատան
մէջ կը մտածէր. առառան եղածներուն եւ
կը զարմանար թէ ինչո՞ւ իր հայրենակից-
ները, որոնք իր մարմինն եւ արիմնէն էին,
կը մերժէին իր պատգամը: Ամուր պատ մը
կը զատէր զինքը իր եղայրներէն, փակելով
անոնց սիրտերը իր խօսքերուն դէմ: Հին
մէրքեր, որոնք կը լէկին իր հոգին երիտա-
սարդութեան օրերուն, կը բացուէին նորին,

շառէ ցաւ դլորենով զինքը ու կասկածը փշէ պատկի մը պէս կը խայթէր իր հոգին, կ'ըր գար թէ ինքը որս մըն էր գաղտնի բերնին մէջ: կը զարժանար թէ իրենները ինչո՞ւ կոնակ կը զարձնէին իր պատշաճին եւ կը և գնէին զինքը: Մսիսին դրկած էր զինքը մարդոց իրեւ իր գերազոյն պատզամաւորք, սակայն իր ունկնդիրներու հոգիին մէջ չէր զգար յոյսին շողը: Հեթանոսները, ուրոնք օտար էին իրեն, եւ շունէին փրկութեան առաւատշեան, նորայէլի որդիներուն արուած, իրենց արեան մէջն կ'արտազանգէին իր ճայնը: Այս արձագանզները տակաւ կը վերածուէին փառաւոր երգի մը, չողացնելով իրենց դէմքերը յոյսին քաղցրութեամբ: Անձնք աւելի մօտ կը թուէին ըլլալ փրկութեան, կը նորգէր Պօղոս, կ'ուղեին որ բարի լուրին պատշամարեց շարունակէր իր խօսքը, յայտնէր նոր թագաւորութեան օրը, որպէսի իրենք ալ կարենային ազատի իրենց ողբերգութենէն եւ տեսնէին իրենց աշխերով փոխրէժը: Պօղոսին խօսքերը կրկնել կուտային զարկերը իրենց յոյնած ու ջախջախ սիրտերուն: Լոյսի թէթեւացում մը, երկինքներու եւ փառքերու բացում մը, հեռանկար մը այդեկութքի, կոչունքներու, հանգիստներու եւ առատութեան կը բացուէին իր խօսքերէն անոնց փրկութեան աւելի մօտ հոգիներուն խորը:

Աստուած իմ՝ Հայրեբուս, կը կրկնէր
Պօղոս, արցունքին թրջուած քառերով, եր-
կաթէ կղպանքով ինչո՞ւ կը գոցես սիրաերը
իմ արենակիցներուա։ Իրենց նման եւս եւս
միթէ չէմ սպասեր Մեսիայի գալստեան,
ինչո՞ւ արեան ժառանգութիւնը որ կը միա-
ցնէ մեզ իրարու, կը մայ լուս մեր մէջ։
Ինչո՞ւ իրենք չեն կրնար զգալ թէ Օրէնքին
ու մարգարէութիւնները նախաձայնուած
արձանագրութիւններն են Մեսիայի գալստ-
եան, թէ Մեսիայէն առաջ բոլոր դարերը
իրեն կը նային, ինչպէս արեւածաղկիր ա-
րեւին։ Խ՞նչ է պատճառը այս բաժանման,
արդեօք չի՞մ ես այս մաքուր անօթը, որուն
մէջէն պիտի թափանցէ փրկութեան յոյսը
և Մեսիայի պատճառը։ Զերքերս որոնք

անմեղներու արինը թափեցին, մէջէ տառկաւին կը մնան անմաքուր, ա՞յդէ է պատճառ արդեօք որ իմ հայրենակիցներու սիրտերը կը մնան փակ իմ խօսքերուա դէմ։ Այս կարգի ժամանակներու մէջ թաղուած քննացաւ կարծր բազմոցին վրայ։

Յանկարծ խաւարին մէջէն իրեն երեցան հարիւրաւոր դէմքեր, երեսները Բարձնաւ բասին, Պետրոսին, Յակոպոսին, որոնք կը չողային հաւատքին լոյսով։ Անոնց ժարմինները ակօսուած իրենց կրած հարուածներու խայտերով, բոլորն ալ ինկած էին խոշտանդուած քարերով լիցուն ծործորի մը մէջ։ Իրենց քոյ կեցած էր հրեշտակ մը, ցցած իր ձեռքերն ու թեւերը երկնքին դէմ։ Մազերն ու մօրուքը ոսկեգոյն էին եւ կը չողային իր չուրջը ափուուած լոյսին մէջ։ Պօղոս սարսափով իր չուրջը նայեցաւ, հրեշտակին պատկերը իրեն կը բերէր ոչ միայն նմանութիւնը Ստեփանոսին, այլ նաեւ իրեն։

Իրեն կուգար թէ նստած էր քարկոծման դաշտին խրամատին եղերը եւ իր առջեւ կար կապոց մը զղեստներու, իսկ երկու քոյները կեցած էին վկանները սպաննութեան։ Պօղոս ճիչ մը արձակց եւ արթնցաւ, մինչ իր ըթները կը մրժնէին։ ՎԱստուած մեր հայրեւուն, ողորմէ՛ ինծի, որովհետեւ մարդասպան մըն եմ ես, օգնէ՛ ինծի եւ մաքրէ՛ զիս իմ մեղքերէս։

Առառուան դէմ Պօղոս խաղաղած սկսաւ իր պտոյտը Աթէնքի փողոցներուն մէջ։ Անոնւթները որոնց առջեւէն կ'անցնէր նոխ էին եւ լցուան ամէն տեսսակ առարկաներով եւ գեղօրներով։ Փղոսկրէ անօթներ, երեսոսէ արկղեր, ծաղկեապսակներ, թանկարժէք գորգեր, սրահակներ, սեղաններ, թիկնաթոռներ, ոսկի կոճերով անկողիններ, փողփողուն լըջազգեստներ, ծիրանի վերարկուներ, ոսկի տրեխներ, սանարեր, հայելլիներ, լամբարներ, երաժշտական գործիքներ, բաժակներ, արձաններ եւ գեղարուեստի բազմատեսակ առարկաներ։ Իր ձախ կողմը ձը գելով Ապողոնի մեհեանին փառայել անգաստակները, մտաւ ճամբու մը մէջ, նզեր-

ուած՝ փարթամ բնակարաններովկա որոնք կարծես թմբեր էին բուրումներէ։ Ենթիներ, ծիթենիներ եւ դափնիներ իրենց ապղարթները կը ցցէին չէնքերու կարմիր պակներուն եւ արձաններու պատուանդաններուն վերեւ կիսարաց գուռներէն կը տեսնուէին պղինձէ եւ մարմարէ արձաններ զափթին մէջ, եւ շատրուաններ։ Ոչ մէկ շուկ կը վրդովէր այս չքեղ հանգստարաններուն խաղաղութիւնը։ Միայն սրբնպի մը հեռաւոր ձայնը կը լուսէր։ Պօղոս կանգ առաւ տոհմէնկ կերպարաննորդ տունի մը առջեւ։ Ենթի զարդարուած էր Յունաստանի ամէնէն մեծ գիւլիսոփաններու մարմարեայ կիսանդրիներով։

Առաքեալը գիտէր թէ այժմ Յունաստանը աղդ մը ըլլալէ աւելի, մշակոյթ մըն էր, լեզու, արտեստ եւ գրականութիւն։ Թէ հոռվմէական քաղաքակրթութիւնը խուաւական չէր, այլ յունական։ Աշխարհի քաղաքակրթութեան ծառին արմատները Յունաստանի հողին մէջէն էր անհոգի եւ պաղ արձաններու եւ մարմիններու այս անապատին մէջ։

Օր մը իր այս պտոյտներէն մէկու ընթացքին, բարձրացաւ Աթէնքի դիլսաւոր ըլլուներէն մէկուն գագաթը, որ իրրեւ կայք ծառայած էր հին արքաններուն։ Ամէնուրէք մէհեաններ, եւ արձաններ, կարծես քաղաքը հսկայ գերեզմանոց մը ըլլար տաճարներու, լքուած իրենց աստուածներէն։ Ակրոպոլը արքայական թագի մը պէս կ'իշնէր քաղաքին, որուն ամէնէն գեղեցիկ աղամանդը Պարթևնոն կը թուէր ըլլալ, մէհեան Աթենաս Պալլասի, գործը մեծ ճարտարապետ եւ արձանագործ Փիթիասի։ Յոյներու համար մարդը յայտնութիւնն էր Աստուծոյ, մարդութեան նախազդացումը կար հոս, կը ստածէր Պօղոս, Աստուածները այս կերպով արտայատութիւններն էին մարդոց ըղձանքներուն, երազներուն, կիրքերուն եւ ձբդուամներուն, չինուած մարդոց յատկու-

թիւններուն եւ ստորոգելիններուն համաձայն։ Խնչ որ իրենց մարդկային միջոցներով և կարողութիւններով չէին կրցած մեռք բերել, իրենց աստուածներուն չնորհի կը ջանային ունենաւ։ Միւս կողմէի խօրածմանկ կը թուէին ըլլալ անոնք, յաւաշտու Արածադդր, չնացող Աստղիկը, քերթող Ապադոնը, մարդասպան Արէօս, գինով Բաղզոսը ժողովուրդին կը բաշխէին քաղցրարոյք ըմպելիններ, չանճնլու համար զարշահասութիւնը շարիչներուն որնք կը ծածկէին երկիրը։ Կը զարմանար թէ ինեւացի Յոյները ինչպէ՛ս չէին զգար տարրերութիւնը անտեսների ներկանուոր Հօրիր, որ ստիզծած էր բոլոր երեւեփ եւ աներեւոյթ իրերը, եւ ձեռադործ այս արձաններուն։

Բլուրէն վար իշխելով, Պօղոս անցաւ Սոկրատի բանահին քովին, ուր Յունաստանի ամէնին աղին հոգին կնքած էր իր ժահկանացուն։ Անտեղեակ չէր ինքը Սոկրատի կեանքին եւ քարդապիտութեան։ Անձանօթոցին որ ար մտքի կախարդին իմաստութիւն էր ներշնչած եւ յայտնած օրէնքները հանդերձեալ աշխարհին, արդեօք նախերգանքը չէ՛լ Մեսիային, կը խորհէր Պօղոս։ Սոկրատ կը հաւատար թէ հոգին արդատուծ մարմնի անարդ բռոչն, նման խոնկին զոր կայրէր քրմուհն, կեր կը սրլանար ի ինդիր ճշմարտութեան։ Թէ մեռնիլ քակել էր հանգոյցը հոգիին, երկրին հետո ունեցած պիզծ կապին, եւ բարձրանալ երկնքին մէջ, նոր ապրումով, իրեւու ճահանչ իրիկուան։ Մահը չարիք էր, բայց այդ չարիքն էր որ կը ծնէր բարին, երկունքը անմահութեան, արիւնով սրբագործուած ողջակէդի մը նման։ Կեանքը պայքար էր,

աղատելու հոգին մահացու կիրքերէն, վերստին ծնիլ կարենալու համար թխակ մահը պասկ յաղթութեան, կեանքի՛ քաւութեան սեղանին վրոյ։ Ողիմակ կամ Եղիւսեան դաշտ բռլոր էակները Աստուծոյ պատկիրներն էին լոկ եւ կամ գիրերը իր անուան, բնութեան վրայ գրոշմուած։ Մեր տեսողութեանէն անդին կայ խորհրդաւոր ինչ մը, որ հոգիին աշքով, հաւատքով միայն կը տեսնուի։

Պօղոս գիտէր թէ քաղաքակիրթ աշխարհի իմաստութիւնը կ'ածանցէր Յունաստանէն, Յոյն միաքն էր որ առաջին անզամ հետամուռ նյած էր մարդը զբաղեցնող գերազորն հարցերու լուծման։ Հոգիին գիւտը յունական էր, իրեւու հոգեկան գոյացութիւն մարդկային անձնաւորութեան։ Սոկրատն էր որ սովորեց Աթենացիներուն հոգ տանիլ իրենց հոգիին, որ գաղտնիքն էր բարյական առողջութեան։ Իր խօսքերը՝ լեցուն բարյական հրահանգութիւններով, նախանկարը կը կազմէին Մեծիակի ուսուցումին։ Այս մտածումներէն կրծուած կը յառաջանար Աթէնքի փողոցներէն, մերթ ակնարկը գիտին սեւեռելով, մերթ աշքերը երկինք բարձրացնելով։

Արեւը իջած էր լեռներու վրայ եւ կ'երթար մանկանալու խաւարին գիրկը, վերստին ծնելու համար։ Հօտերը կ'իջնէին Տայրակի բարձունքներէն։ Կիւթիրոն լեռը նըւերուած մուսաներուն եւ Տիոսի, կը լողարուկի ծովուն մէջ։ Անտառներէն հեծեծմունքներ եւ պրինքի ձայներ կուպային խառնըւելու Պօղոսի խոհերուն, իրիկուան ճահանչին պէս որ մութին ծոցը կը լուծուի։